

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

FEATURES OF THE SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN DURING THE STATE OF MARTIAL IN THE TERRITORY OF UKRAINE

Кузнецова М.Ю., к.ю.н.,
завідувачка кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет

Імамгулієва К.І., студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

В даній науковій статті було проведено нормативно-правовий аналіз соціального захисту дітей під час дії воєнного стану на території України. Першочергово автором було виділено важливість зазначеного вище питання. Було проаналізовано основні нормативні засади здійснення соціального захисту дітей. Проведено аналіз соціального захисту дітей під час дії воєнного стану, а саме чинних нормативно-правових актів, які оновили основні засади у даній галузі. Охарактеризовано поняття соціального захисту, положення про майно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, про майно осіб з інвалідністю, засади матеріального забезпечення цих категорій дітей. Надано статистичні дані стосовно критичної ситуації в країні, пов'язаними з руйнуваннями закладів освіти, евакуацією сімей з дітьми через повномасштабне вторгнення, завданням фізичної і моральної шкоди здоров'ю дітей та вбивством дітей у зв'язку зі збройною агресією, ворожими обстрілами, тимчасовою окупацією території. Важливої уваги було приділено сучасному режиму воєнного стану на території України та змін у положеннях про надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми. Виділено проблемні питання у сфері соціального захисту дітей, особливо його практичного застосування в умовах воєнного стану. Запропоновано декілька напрямків вдосконалення соціального захисту дітей під час дії воєнного стану на території України, а саме у сфері покращення взаємодії України з міжнародними організаціями, розробки чіткого механізму примусової евакуації дітей з території ведення активних бойових дій, створення чітких умов для отримання дитиною повноцінної освіти, забезпечення сприятливих умов проживання для сімей з дітьми при переміщенні їх до безпечної території України, створення та організація діяльності безоплатних психологічних центрів для підтримання ментального здоров'я дитини.

Ключові слова: соціальний захист дітей, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, воєнний стан, діти в умовах війни, допомога дітям.

In this scientific article, a regulatory and legal analysis of the social protection of children during martial law in Ukraine was carried out. First of all, the author highlighted the importance of the above issue. The main regulatory principles of implementation of social protection of children were analyzed. An analysis of the social protection of children during martial law was carried out, namely the current legal acts that updated the basic principles in this field. The concept of social protection, provisions on the property of orphans and children deprived of parental care, on the property of persons with disabilities, principles of financial support for these categories of children are characterized. Statistical data are provided regarding the critical situation in the country, related to the destruction of educational institutions, the evacuation of families with children due to a full-scale invasion, the physical and moral harm to the health of children and the killing of children in connection with armed aggression, enemy shelling, temporary occupation territory. Important attention was paid to the current regime of martial law on the territory of Ukraine and changes in the regulations on providing financial assistance to families with children. Problematic issues in the field of social protection of children, especially its practical application in the conditions of martial law, are highlighted. Several directions for improving the social protection of children during martial law in Ukraine are proposed, namely in the field of improving Ukraine's interaction with international organizations, developing a clear mechanism for the forced evacuation of children from the territory of active hostilities, creating clear conditions for a child to receive a full-fledged education, ensuring favorable living conditions for families with children when moving them to a safe territory of Ukraine, creation and organization of activities of free psychological centers to support the mental health of children.

Key words: social protection of children, an orphan child, children deprived of parental care, martial law, a child in war conditions, helping children.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення виникає дуже важливе питання стосовно соціального захисту дітей під час дії воєнного стану на території України, оскільки саме чіткі та затверджені державою стандарти соціального захисту дітей сприяють успішній стабілізації їхньої нервової системи, матеріального забезпечення потреб, вирішення питань безпеки життя та здоров'я дітей тощо.

Нагальність даного питання обумовлена тривалістю війни на нашій території, що залишає значний слід в житті кожної дитини. Наразі система соціального захисту дітей функціонує та показує успішні результати, але завжди існують можливі напрямки її вдосконалення. Тому необхідно проаналізувати результати впровадження соціального захисту дітей в період з 24 лютого 2022 року й дотепер, визначити нормативно-правові засади цієї системи та запропонувати можливі шляхи вдосконалення даного інституту.

Стан дослідження. Дослідженню особливостей соціального захисту дітей під час воєнного стану в Україні приділяли увагу наступні вчені як: Ю. Белуга, О. Бурлака, К. Дробязко, К. Ігнатенко, І. Коваль та інші.

Також, за основу нормативно-правової документації було взято Конституцію України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про

охорону дитинства», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та інше законодавство України.

Метою статті є дослідження сучасного стану та визначення можливостей вдосконалення соціального захисту дітей під час воєнного стану в Україні.

Завдання статті: визначити сучасний стан соціального захисту дітей під час воєнного стану на території України, виявити проблематику даного питання та запропонувати можливі заходи вдосконалення соціального захисту дітей під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Одним з важливих питань кожного цивілізованого суспільства є соціальний захист своїх громадян, особливо соціальний захист дітей, оскільки дана категорія населення є однією з найбільш вразливіших. Організм дитини, її моральні та соціальні якості ще формуються, тому будь-яка небезпечна, критична ситуація може мати негативні наслідки у формуванні майбутньої особистості.

Як стверджує І. Коваль, забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її

віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [1, с. 67].

За більше ніж два роки війни, значна кількість дітей постраждали від її наслідків. Діти втрачають своїх рідних та будинки, зазнають тілесних пошкоджень від ворожих обстрілів, внаслідок чого отримують психологічні травми на все життя. Особливої шкоди зазнають діти, які перебувають на окупованих ворогом територіях. Важливим є визначення стану соціального захисту усіх дітей, незалежно від їхнього статусу, національності, місця перебування.

Перш за все, слід визначити нормативно-правовий стан захисту прав дітей. Основним правовим документом у даній сфері є Конституція України, в нормах якої закріплені права дітей на: життя та охорону здоров'я; ім'я та громадянство; на достатній життєвий рівень; вільне висловлення думок та отримання інформації; захист від усіх форм насильства; майно; житло; освіту; працю з 16 років; проживання разом з сім'єю; об'єднання в молодіжні організації тощо.

В статті 52 Конституції України безпосередньо закріплена наступна норма: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» [2].

Основний закон України не виокремлює якусь конкретну дитину за її соціальним становищем, релігійними поглядами, кольором шкіри. Всі діти, які перебувають на території України, є рівними у своїх правах, а держава, в свою чергу, здійснює всі заходи для їх захисту.

Серед інших нормативно-правових актів також слід зазначити важливість Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України та Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» в яких закріплені положення про: права і обов'язки батьків та дітей; майнові та немайнові відносини; питання усиновлення дітей; питання виховання дітей; влаштуванні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; соціальне та пенсійне забезпечення дітей тощо [3–5].

Вищезазначені нормативно-правові акти є основоположними в системі правового регулювання соціального забезпечення, відповідно до яких визначаються основні засади соціального захисту дітей. До таких засад можна віднести: створення умов для реалізації кожної дитини; забезпечення виховання та утримання дітей; захист майнових, житлових та інших прав та інтересів дітей; збереження здоров'я та життя дитини; забезпечення права на здоровий розвиток; формування соціальної адаптації.

Слід перейти до визначення поняття соціального захисту дітей. Так, наприклад, Ігнатенко К. під соціальним захистом розуміє сукупність нормативно закріплених гарантій та дій з боку державних органів влади спрямованих на вирівнювання положення громадян не дивлячись на вік з іншими членами суспільства у випадках настання соціальних, політичних та інших видів ризиків [6, с. 329].

На думку О. Бурлаки, система соціального захисту – комплекс, політика, в основному спрямована на дотримання прав людини (соціальних та інших); забезпечення соціальних гарантій, гідного життя (якості життя) людини або окремих груп населення, задоволення потреб; підтримку доходів населення в особливих ситуаціях, створення умов самореалізації тощо [7, с. 126].

Враховуючи викладені вище твердження, під соціальним захистом слід розуміти цілу систему заходів, яка спрямована насамперед на захист та відновлення соціально-економічних, правових, політичних, медико-екологічних,

психолого-педагогічних умов життя дитини. Вони забезпечують її формування, розвиток та виживання в сучасному світі.

Неабиякої важливості набуває вирішення питання соціального захисту дітей в умовах воєнного стану. Так, за офіційними даними з вебсайту «Діти війни», станом на 21.09.2024 р. внаслідок збройної агресії росії в Україні загинуло 576 – дітей, поранено – 1610 дітей, зниклими безвісти вважаються – 1940 дітей, депортовані або примусово переміщені – 19546 дітей, постраждало від сексуального насильства – 15 дітей. Найбільше постраждало дітей у таких областях: Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Херсонській, Київській, Запорізькій [8].

Серед основних проблем соціального захисту дітей в умовах воєнного стану можна виділити наступні:

- переміщення дітей в межах країни та за кордон;
- розлучення дітей з батьками, які стали на захист батьківщини;
- знищення української ідентичності та свідомості дітей на окупованих територіях;
- постійні обстріли на територіях, які межують з територією ворога, що ускладнює процес надання дітям медичної допомоги;
- руйнування критичної інфраструктури;
- порушення права на освіту, у зв'язку з обстрілами росії освітніх закладів тощо.

Особливості ж соціального захисту дітей в умовах воєнного стану визначені в окремих нормативно-правових положеннях, більшість яких оновлюється вже після початку повномасштабного вторгнення, або взагалі тільки створенні. Неможливо передбачити всі можливі варіанти розвитку подій та потреби, які виникнуть у дитини в окремих ситуаціях, тому було прийнято низку відповідних актів.

Власне саме поняття воєнного стану та його умови встановлені в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Згідно з ст. 1 цього Закону воєнним станом є особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [9].

В умовах війни виникла необхідність законодавчого закріплення багатьох питань захисту прав дитини, які не могли бути вирішені в загальному порядку, що панував у мирний час. Зрозуміло, що воєнний стан та активні бойові дії в Україні зумовлені новою реальністю сьогодення, а загальний порядок захисту прав дитини, який був встановлений законодавством у мирний час просто перестав працювати. В умовах воєнного стану постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які стали жертвами російської агресії та залишилися без піклування батьків чи у складних життєвих обставинах.

Так, на початку війни, Кабінетом Міністрів України було затверджено Постанову № 349 від 22.03.2022 р. Цією постановою було запроваджено ряд значних змін стосовно захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану [10].

Зміни, які були внесені цією постановою, перш за все, полягають в можливості тимчасового влаштування дітей, під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану, до дитячих будинків сімейного типу, до прийомних сімей. Умова стосовно влаштування до дитячих будинків та прийомних сімей, дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування й дітей, розлучених із сім'єю існувала і раніше, але саме вищезазначена постанова враховує долю дітей, які опинилися в такій ситуації у період воєнного стану.

Наступним важливим нормативно-правовим актом є Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 405 «Про реалізацію спільного з Міжна-

родним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення». Зазначений документ створений в рамках реалізації проекту щодо права на виплату додаткової грошової допомоги за рахунок коштів ЮНІСЕФ окремим категоріям сім'ям з дітьми [11].

Так, завдяки співпраці України з ЮНІСЕФ було реалізовано проект, в якому було закріплено право на виплату додаткової грошової допомоги для:

- сімей, до складу яких входять троє і більше дітей, з яких не менш як одна дитина не досягла двох років;
- сімей, до складу яких входять двоє і більше дітей, з яких не менш як одна дитина має інвалідність тощо.

За дослідженнями К. Дробязко вказано, що ще одним значним кроком для захисту дітей під час воєнного стану стало запровадження загальнонаціональної програми «Дитина не сама». Цю програму запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ЮНІСЕФ Україна та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс допомоги дітям у воєнний час, зі змістом якого можна ознайомитися в мережі Інтернет [12].

Цікавою ця програма є саме за її доступність та сучасний підхід до вирішення проблем. Програма реалізована у вигляді чат-боту у соціальному месенджері Telegram, що дозволяє отримати відповіді на будь-які питання з приводу влаштування, або надання тимчасового притулку для дітей у нових сім'ях. За цією програмою будь-яка небайдужа людина може повідомити про випадки перебування дитини без нагляду, або про випадки поганого поводження з дитиною.

Загалом, за більше ніж два роки з початку повномасштабної війни, ЮНІСЕФ розширили свою діяльність в Україні. Відкрито та працюють нові офіси в багатьох містах України, надається гуманітарна допомога, здійснюється підтримка дітей, ведеться активна співпраця з іншими волонтерськими організаціями задля вдалого соціального захисту кожної дитини.

Соціальний захист у вигляді надання грошової допомоги та соціальних пільг, покращився також із затвердженням Постанови Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 214 «Про деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану». Додаткова допомога, під час дії воєнного стану, надається наступним категоріям населення: малозабезпеченим сім'ям; одиноким матерям на дітей; дітям, над якими встановлено опіку чи піклування; дітям, хворим на тяжкі хвороби. Також, окремо Кабінет Міністрів України 20 березня 2022 року постановою № 332 затвердив новий Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [13; 14].

В будь-яких умовах вищезазначені категорії населення потребують на додаткове забезпечення з боку держави. Проте в умовах воєнного стану та збройної агресії викликів становиться набагато більше й дітям потребується ще більше коштів для виживання та соціалізації в суспільстві.

Важливим нормативним введенням є доповнення статті 30¹ Закону України «Про охорону дитинства» наступною нормою: «У разі переміщення, у тому числі за кордон з метою евакуації під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні, дітей, зарахованих/влаштованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, влаштованих у сім'ю патронатних вихователів, керівники відповідних закладів, уповноважені ними працівники або інші особи, призначені органом опіки та піклування чи військовою адміністрацією/військово-цивільною адміністрацією за місцем розташування закладу, зокрема у разі усунення керівника або уповноваженого ним працівника від виконання обов'язків чи відсутності керівника або уповноваженого ним працівника, патро-

натні вихователі є законними представниками таких дітей (крім повноважень щодо вчинення від імені та в інтересах дитини правочинів, пов'язаних із житловими та майновими правами, надання згоди на усиновлення та зміну громадянства дитини) до повернення такої дитини в Україну або до її возз'єднання з сім'єю» [15].

Вищезазначена норма й насправді є дуже важливою, оскільки до її прийняття, права патронатних вихователів не розповсюджувалися у рамках представництва на дітей, які були переміщені з міста їхнього тимчасового перебування до іншої країни. Дана норма закріпила право представляти інтереси дитини в іншій країні до моменту її повернення в Україну.

Перейдемо до проблематики. Як зазначає Ю. Белуга – права дітей в Україні очолюють список нагальних проблем, які потрібно розв'язувати негайно. На плечі українських міністерств, омбудсманів, місцевої влади та волонтерів впала відповідальність за забезпечення дітей доступом до освіти, медичних послуг, надання їм житла та їжі [16, с. 24].

Україна має вдосконалювати систему правового захисту прав дітей, які порушуються військовими діями росії під час воєнного стану. Від дієвості механізму захисту прав і свобод дитини залежить ефективний захист її прав, тому необхідно постійно розширювати зміст, обсяг і можливості реалізації встановленого законодавства у сфері соціального захисту дітей.

Станом на сьогоднішній день питання вдосконалення соціального захисту залишаються дуже нагальними та вирішеними частково. Важливим залишається питання надання освіти дітям, особливо тим, що перебувають на територіях можливих та активних бойових дій. Дистанційне навчання не вирішує повноцінну потребу в отриманні знань для дитини, тим паче постійні повітряні тривоги та відключення електроенергії взагалі унеможливають навчання навіть в дистанційному форматі.

Агресор стверджує, що наносить удари виключно по військових об'єктах нашої країни. Міністерство освіти і науки України збило численні факти та аргументи, які спростовують це твердження: російські війська руйнують школи та університети, дитсадки і дитячі будинки. За даними Міністерства освіти і науки України 3428 закладів освіти було пошкоджено, ще 365 зруйновано повністю [17].

В умовах війни в Україні також порушується право дитини на свободу вираження поглядів. Як відомо, в сучасному світі пошук і доступ до необхідної інформації відіграє важливу роль як у дорослої людини, так і у дитини, але бойові дії на території України значно ускладнили цей процес. Проте, навіть у такий складний час наша країна намагається забезпечити максимально можливий доступ до інформації та Інтернету. Зрештою, це також має велике значення для їх соціалізації, самовираження, входження в соціальне життя.

Ще одною проблемою є створення чіткого механізму повернення дітей як з країн з території росії. За даними Регіонального центру прав людини ідентифіковано 19 546 українських дітей, яких депортували або примусово перемістили у росію і розселили у 57 регіонів. Однак кількість вивезених дітей у разі більша: за різними даними, вона сягає від 260 тисяч до 700 тисяч дітей [18].

На сьогоднішній день Україна повернула близько 800 дітей, що у порівнянні з наведеними вище даними складає менше ніж 5% від загальної кількості викрадених дітей під час повномасштабного вторгнення, які перебувають на територіях країни-агресора. Тому існує необхідність у посиленні механізму міжнародного сприяння поверненню дітей до батьківщини.

Найбільшою проблемою, на думку автора, є порядок обов'язкової евакуації дітей з території воєнних дій, де спостерігаються постійні обстріли. Це створює велику небезпеку для життя та здоров'я дітей, оскільки даний

порядок не є примусовим, а лише обов'язковим. На практиці ж рідні дитини підписують відмову від обов'язкової евакуації і дитина залишається у небезпеці до врегулювання ситуації, або в подальшому навіть в окупації.

Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2023 р. № 209 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854» вносить зміни в законодавства у вигляді обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей, яке здійснюється за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника. У той же час, даною постановою затверджується форма відмови від обов'язкової евакуації, що робить її вже не примусовою, а лише можливою на розгляд батьків, або опікунів дитини [19].

Отже, існує необхідність розробити механізм примусової евакуації для сім'ї з дітьми. Водночас необхідно в даному випадку також врахувати міжнародні аспекти даного питання та розробити можливість подальшого забезпечення даної сім'ї всім необхідним, а саме місцем проживання, коштами, комунальними послугами, продуктами харчування та питною водою.

Виходячи з вищезазначеного, бачимо, що українське суспільство не стоїть на місці, навіть в тяжких умовах воєнного стану, але ще багато питань соціального захисту дітей потребують вирішення. Сьогодні для дітей створюються нові умови, впроваджуються нові засади соціального захисту дітей, покращуються умови реалізації прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, малозабезпечених сімей та інших. Особливо важливим є підтримання даних категорій населення у вигляді забезпечення їх матеріальними засобами, які стали можливими у зв'язку з прийняттям багатьох правок до чинного законодавства та затвердженням нових нормативно-правових актів, що направлені на підтримання цих категорій населення в умовах воєнного стану. Велику роль відіграють також волонтерські організації, створені та функціонуючі на території України, міжнародні організації, які направляють гуманітарну допомогу дітям на територію України, відкривають офіси для швидкого вирішення проблемних ситуацій в яких опинилися діти.

Висновки. Таким чином, одним з найважливіших обов'язків держави – це максимально забезпечити права, свободи та законні інтереси дітей як майбутнього України в умовах воєнного стану. Активна робота правоохоронних

органів, соціальних служб, волонтерів та всього суспільства спрямована на зменшення наслідків цієї війни для дітей, яких українське суспільство формувало на засадах гуманності, моральної і правової справедливості та поваги до людини.

Важливе значення має забезпечення соціально-психологічних потреб, що потребує створення надійного механізму психологічної допомоги дітям та вимагає від держави комплексного, багатосистемного підходу до надання цієї допомоги дітям. Особливо це стосується тих дітей, які отримали психологічної травми внаслідок війни.

Серед основних проблем також залишаються питання стосовно реалізації права на освіту дітей, права на медичну допомогу, права на охорону життя та здоров'я. Існує необхідність розробки чіткого механізму повернення дітей на батьківщину, захисту дітей, які перебувають за кордоном, особливо на території ворога. Найбільшою проблемою є також питання примусової евакуації дітей з територій бойових дій, що сприяло б збереженню здоров'я та життя кожної дитини.

Пропозиціями для покращення соціального захисту дітей є наступні заходи:

- 1) покращення взаємодії України з міжнародними організаціями та посилення висвітлення проблемних питань в міжнародному суспільстві;
- 2) розробка чіткого механізму примусової евакуації дітей з території ведення активних бойових дій, що дозволило б врятувати більше дитячих життів й зберегти їхнє фізичне та ментальне здоров'я;
- 3) створення чітких умов для отримання дитиною повноцінної освіти, а саме забезпечення дітей необхідною технікою для навчання та для безперебійного живлення електроенергії;
- 4) забезпечення сприятливих умов проживання для сімей з дітьми при переміщенні їх до безпечної території України;
- 5) створення та організація діяльності безоплатних психологічних центрів для підтримання ментального здоров'я дитини.

На жаль, наш ворог далекий від розуміння принципів цивілізації, демократії та верховенства права. Тому ми повинні зробити все, щоб порушені права наших дітей були не лише відновлені, а й підлягали оцінці в міжнародних судах, а правопорушники понесли юридичну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Львів, 2023. № 2 (38). С. 66-71.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.09.2024 р.).
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 01.01.2024 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.09.2024 р.).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 03.09.2024 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.09.2024 р.).
5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. Дата оновлення: 03.08.2023 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 6. Ст. 147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15/ed20201231#Text> (дата звернення: 16.09.2024 р.).
6. Ігнатенко К. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Educatuin*, Vol. 8, No. 3. 2023. pp. 329-340.
7. Бурлака О. Щодо проблеми визначення поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019: м. Київ, с. 123-128.
8. Офіційний вебсайт «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024 р.).
10. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.09.2024 р.).
11. Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.09.2024 р.).

12. Дробязко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична Газета online». URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 20.09.2024 р.).
13. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2024 р.).
14. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2024 р.).
15. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 05.10.2023 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
16. Белуга Ю. М. Соціальний захист дітей державою під час воєнного стану. Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (28 квітня 2023 року). URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1098> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
17. Офіційний вебсайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
18. Офіційний вебсайт волонтерського центру «СОС Дитячі Містечка в Україні». URL: <https://sos-ukraine.org/novyny/388-ukrayinskyh-ditej-povernuto-z-rosiyi-zavdyaky-zokrema-sos-dytyachi-mistechka-v-ukrayini-ta-save-ukraine/> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
19. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2023 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.09.2024 р.).